

Original Research

The Rule for Resolving Conflicts Regarding Checks and Promissory Notes is Derived from the Domestic Legal Sources of the Country

Zeynab Faraji ^{1*}

1 Master of Private Law, Law Department, Tabarestan Institute of Higher Education, Chalus, Iran.

Article ID:

Received:

November, 11, 2023

Accepted:

February, 11, 2024

Available online:

March 20, 2024

Keywords:

Check, Promissory Note, Law, Iran, Conflict of Laws, Endorsement

Main Subjects:

Commercial Law

Abstract

If a transaction is conducted within the country and the check related to it is issued within the country, or if a check is issued without any transaction, and both parties to the contract are Iranian and residents of Iran, all legal actions related to it are governed by domestic laws, and there is no conflict of laws in this regard. However, if one of the parties is a foreign national or if the issuance of the check or the conclusion of the related contract occurs outside the country, due to the presence of a foreign element, a conflict of laws arises, and legal scholars have differing opinions regarding the rule for resolving this conflict. In this regard, the Geneva Convention on the Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes of 1931 exists, to which Iran has not yet acceded. In such cases, legal scholars, referring to Article 969 of the Civil Code, believe that the issuance of the check and the contract related to it are subject to the law of the place of issuance. However, there are different views on whether this law is mandatory or optional, with proponents of the mandatory view being more numerous. This issue is explicitly stated in Article 1 of the Check Law, which stipulates that checks issued for the bank that issued them, whether inside or outside of Iran, are considered enforceable documents. Based on the interpretation of this article, the legal status of Iranian checks issued, regardless of the place of issuance, nationality, and residence of the parties involved, endorsement, etc., is subject to Iranian laws. Therefore, for disputes related to Iranian checks, Iranian laws can be applied in all cases. However, for foreign checks issued by foreign banks, the situation is different. In this case, according to Article 969 of the Civil Code, checks issued abroad are the responsibility of foreign banks, and if the endorsement or guarantee of the check is carried out within Iran, it will be subject to Iranian laws. Otherwise, it will be governed by the laws of the place where the action occurred. This research uses a descriptive-analytical method to examine the rule for resolving conflicts regarding checks and promissory notes derived from the domestic legal sources of the country.

*Corresponding Author: Zeynab Faraji

Address: Master of Private Law, Law Department, Tabarestan Institute of Higher Education, Chalus, Iran.

Email: vekalatcoach@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The issuance and circulation of commercial documents in the international arena raise two categories of issues. One category relates to the substantive rules of domestic law, which are related to the commercial law of the country, while the other category pertains to the procedural rules of private international law regarding conflict of laws in the international arena. Since the goal of creating commercial documents is to provide speed, security, convenience, and so on, both domestically and internationally, and since the issuance, acceptance, endorsement, and payment of a commercial document may take place in different countries, and considering that commercial laws in each country are typically part of that country's domestic law, this phenomenon can lead to conflicts in some commercial relations.

2. Theoretical Framework

A conflict of laws is a situation in which laws interfere with each other; in simpler terms, when two laws govern a relationship but their rulings contradict each other. Conflict of laws is a given. Conflict of laws may also occur in the legal system of a country. Whenever there are two different rulings on the same subject in the laws of a country, a conflict of laws has occurred. In this article, we examine the most important factors that lead to the emergence of conflict of laws.

3. Methodology

In this research, an attempt has been made to examine the conflict resolution rule regarding checks and promissory notes derived from the country's domestic legal sources using a descriptive-analytical method.

4. Results & Discussion

Based on the research, it can be stated that if legal actions such as endorsement and guarantee of a foreign check are carried out by a foreign bank, but they occur within Iran, the law governing the matter will be Iranian law according to Article 969 of the Civil Code. If the place of commitment mentioned in the endorsement and guarantee is located within any country, from the perspective of the legal system, Iranian law will apply. If precautionary measures regarding the holder of a check need to be implemented within Iran, Iranian law will govern this matter based on the aforementioned rule. Naturally, for legal actions within the country, domestic law should prevail. Therefore, precautionary measures related to foreign commercial documents that are necessary within Iran must be carried out in accordance with Iranian laws. Articles 962 and 968 of the Civil Code address the residence of check beneficiaries.

5. Conclusions & Suggestions

Naturally, legal actions against individuals residing in Iran should be carried out within Iran, and thus, Iranian legal sources are applicable to them. However, if the obligations of these individuals are enforceable outside Iran or if it has been explicitly stipulated in the contract, the law of the place where the obligation was created will apply. The contracts written and the issued check are subject to the formal and substantive regulations of the place where the contract was concluded, unless the parties have specified another law. In general, regarding Iran's conflict-of-laws rules for checks, the rule of the law of the place of issuance, commitment, and endorsement is applicable in resolving conflicts of laws regarding checks in Iran.

قاعده حل تعارض راجع به ،چک سفته مستفاد از منابع حقوق داخلی کشور

زینب فرجی^{*۱}

۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی طبرستان، چالوس، ایران.

کد مقاله:	
چکیده اگر معامله ای در داخل کشور انجام شده و چک مرتبط بدان نیز در داخل کشور صادر شده باشد؛ و یا بدون هیچ معامله ای چک صادر شود؛ در صورتی که طرفین قرارداد ایرانی و ساکن ایران باشند کلیه اعمال حقوقی مرتبط به آن تحت قوانین داخلی بوده و هیچ تعارض قوانینی در این خصوص وجود ندارد. اما اگر یکی از طرفین غیرایرانی بوده و یا صدور چک و یا انعقاد قرارداد مرتبط بدان، در خارج از کشور انجام شده باشد؛ به دلیل وجود عنصر خارجی، تعارض قوانین وجود داشته که حقوق دانان در مورد قاعده حل تعارض آن اختلاف نظرهایی دارند در این زمینه کنوانسیون تدوین قانون متحدالشکل برای چکها مصوب ۱۹۳۱ ژنو وجود دارد که ایران هنوز به آن نپیوسته است. در این شرایط حقوقدانان با استناد به ماده ۹۶۹ ق.م.معتقدند که صدور چک و عقد قرارداد مرتبط بدان تابع قانون محل صدور است اما در مورد امری یا اختیاری بودن، قانون نظرات مختلفی وجود داشته که طرفداران امری بودن این نظریه بیشتر است. همین مسئله به صراحت در ماده یکم قانون چک بیان شده و به موجب آن چکهای صادره برای بانک صادر کننده، آن که در داخل و یا خارج از ایران شعبه دارد؛ در حکم سند لازم الاجرا دانسته شده است. براساس تفسیر این ماده حقوقی چکهای ایرانی صادر شده صرف نظر از محل صدور تابعیت و اقامت افراد دخیل ظاهر نویسی و... تابع قوانین ایران دانسته شده است. بر این اساس برای دعاوی مرتبط با چکهای ایرانی در همه شرایط میتوان قوانین ایران را حاکم دانست، اما برای چکهای صادر شده خارجی که بر عهده بانکهای خارجی میباشد، وضعیت متفاوت است. در این شرایط به موجب ماده ۹۶۹ ق.م. چکهای صادر شده در خارج بر عهده بانکهای خارجی و اگر عمل ظهنویسی و یا ضمانت قرار دادن آن در داخل ایران انجام شده باشد تابع قوانین ایران خواهد بود در غیر این صورت تابع قوانین محل انجام عمل است. در این پژوهش به روش توصیفی- تحلیلی سعی در بررسی قاعده حل تعارض راجع به چک و سفته مستفاد از منابع حقوق داخلی کشور؛ شده است.	تاریخ دریافت: ۱۴ آبان ۱۴۰۲ تاریخ پذیرش: ۲۲ بهمن ۱۴۰۲ تاریخ انتشار: ۱ فروردین ۱۴۰۳ کلیدواژه ها: چک سفته حقوق ایران، حل تعارض، ظهنویسی محورهای موضوعی: حقوق تجارت

*نویسنده مسئول: زینب فرجی

آدرس: کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی طبرستان، چالوس، ایران.

ایمیل: yekalatcoach@gmail.com

۱- مقدمه

صدور و گردش اسناد تجاری در عرصه بینالمللی دو دسته از مسائل را مطرح میسازد که یک دسته از آن مربوط به قواعد ماهوی حقوق داخلی که آنهم مربوط به حقوق تجارت همان کشور دسته ی دیگر مربوط به قواعد شکلی حقوق بینالملل خصوصی است که در مورد تعارض قوانین در عرصه ی بین المللی میباشد. از آنجایی که هدف از ایجاد اسناد تجاری، سرعت، امنیت سهولت و... در سطح داخلی و بین المللی میباشد و از سوی دیگر چون ممکن است، صدور، قبولی ظهر نویسی و پرداخت یک سند تجاری در کشورهای مختلف صورت پذیرد و باتوجه به این که قوانین تجاری در هر کشور در اکثر مواقع جزء حقوق داخلی همان کشور است این پدیده باعث ایجاد تعارضی در برخی مناسبات تجاری میشود (پرون، ۱۳۹۵: ۶۰). ناهماهنگی قوانین کشورها و ضرورت ایجاد مقررات یکسان برای کاهش تعارض قوانین کشورها در راستای حمایت از استقلال قوانین کشورها و از همه مهمتر حقوق دارنده سند، سبب شده است تا دولت و مؤسسات تجاری بین المللی دربارهی یکنواخت کردن دستگاههای حقوقی کشورهای مختلف در مورد اسناد تجاری تلاشهایی به عمل آورند (پرون، ۱۳۹۵: ۶۰)، بوجه طور خلاصه و به بیان دیگر هرگاه وضعیتی حقوقی با قوانین دو یا چند کشور ارتباط پیدا کند قوانین این کشورها نسبت به آن وضعیت به طور یکنواخت حکم نکنند به نحوی که نتیجه ی حاصل از اعمال حقوقی یکی از این کشورها در خصوص وضعیت حقوقی مورد بحث تا نتیجه ی حاصل از اعمال قانون کشور دیگری در همان مورد متفاوت باشد تعارض قوانین به وجود آمده است (پرون، ۶۰: ۱۳۹۵) به بیان دیگر، تعارض قوانین زمانی بوجود میآید که در یک رابطه ی حقوقی دو یا چند کشور وجود داشته باشد و لازم است بین نظامهای حقوقی که در این موضوع بین المللی دخالت دارند، در قوانینشان اختلاف وجود داشته باشد پرون ۱۳۹۵ (۶۰) البته در قوانین داخلی هر کشوری برای حل چنین تعارضاتی قواعدی اندیشیده شده است این قواعد از جمله قوانین موضوعه ی هر کشوری هستند و بوسیله ی قوه مقننه وضع میشوند و مستقلاً به اجرا در میآیند و در کشورهای مختلف ممکن است یکسان نباشد (پرون ۱۳۹۵: ۶۰) اما چون این قواعد به نحوی با ماهیت سایر دولتها برخورد دارند دولتها ناگزیر با توافق صریح و بوسیله ی عقد و قراردادهای و یا توافق ضمنی و ایجاد عرف بین المللی خود را محدود میسازند. این قواعد در هر کشوری وجود دارد و جزئی از حقوق بینالملل خصوصی آن را تشکیل میدهد. با مطالعه ی قواعد مربوط به حقوق بینالملل خصوصی متوجه شده که چگونه باید قانون یکی از این کشورها را جهت حاکم نمودن آن نسبت به وضعیت حقوقی مورد نظر انتخاب و تعارض را حل کرد. در این پژوهش به روش توصیفی- تحلیلی قاعده حل تعارض راجع به، چک سفته مستفاد از منابع حقوق داخلی کشور مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲- مبانی قاعده حل تعارض

تعارض قوانین موقعیتی است که در، آن قوانین با یکدیگر تداخل پیدا میکنند؛ به بیان ساده تر، هنگامی که دو قانون بر رابطهای حاکم باشند ولی حکمی که دارند باهم مخالف باشد؛ تعارض قوانین داده است تعارض قوانین ممکن است در نظام حقوقی یک کشور نیز روی دهد. هرگاه دو حکم مختلف در خصوص موضوعی واحد در قوانین یک کشور باشد تعارض قوانین رخ داده است. از مهمترین عوامل پیدایش تعارض قوانین را میتوان در موارد زیر یافت.

۲-۱- توسعه روابط و مبادلات بین المللی

مسئله تعارض قوانین در صورتی میتواند مطرح شود که یک روابط حقوقی به دو یا چند کشور ارتباط پیدا کند. در دورانی که افراد بیشتر در چهاردیواری کشور خود محصور بودند مسئله پیدایش تعارض قوانین به ندرت مطرح میشد؛ اما همین که امکان گسترش روابط خصوصی افراد در زندگی بین المللی به وجود آمد و دولتها نیز به توسعه مبادلات بینالمللی مبادرت کردند توسعه و پیدایش تعارض قوانین امکان پذیر شد (حسن زاده، ۱۳۹۴: ۷۶)

۲-۲- امکان اغماض قانونگذاری ملی و امکان اجرای قانون خارجی

شرط ضروری دیگر این است که قانونگذار و قاضی یک کشور گذشت داشته باشند و در مواردی از موارد قبول کنند که قانون کشور دیگری را اجرا کنند اگر قانون گذار ملی فقط قانون کشور خود را صلاحیت دار بدانند و قاضی نیز همیشه مکلف باشد که قانون خود را به مرحله اجرا درآورد دیگر مسئله تعارض قوانین مطرح نخواهد شد (حسن زاده، ۱۳۹۴: ۷۶).

۲-۳- وجود تفاوت بین قوانین داخلی کشورها

سومین شرط این است که در خصوص یک مسئله حقوقی واحد که به دو یا چند کشور ارتباط پیدا میکند در قوانین داخلی این کشورها احکام متفاوتی وجود داشته باشد زیرا چنانچه راه حل قوانین کشورهای مختلف یکسان باشد دیگر انتخاب این یا آن قانون به خصوص عملاً بی فایده خواهد بود. به همین دلیل هرگاه قواعد مادی کشورهای مختلف یکنواخت شود تعارض قوانین مصداقی پیدا نخواهد کرد (عمرانی، ۱۳۹۶: ۹۴). تعارض قوانین در حقوق بین الملل خصوصی جایگاهی خاصتر دارد در نظام حقوقی (نظام حقوقی حاکم بر کشورهایی مانند فرانسه آلمان سوئیس و ... تعارض قوانین هنگامی مطرح میشود که در یک اختلاف، حقوقی یک عنصر خارجی دیده شود متخصصان حقوق بین الملل خصوصی ایران نیز آن را به تعارض میان قوانین دو یا چند کشور که باید از میان آنها قانون صلاحیت دار را برگزید و آن را به موقع به اجرا گذاشت» تعریف کرده اند هنگامی که روابط میان دولتها به گستردگی امروز مطرح نبود و تابعین هر کشور صرفاً در محدوده ی همان کشور رفت و آمد می کردند، مسئله ی تعارض قوانین هم جایگاهی نداشت ولی وقتی ارتباطات میان افراد از سطح ملی خود فراتر رفت، در پی این رابطه ها اختلافهایی مطرح شد از آنجا که در این اختلافها چندین کشور و به تبع آن چندین قانون دخیل بودند بحث تعارض قوانین مطرح شد نکته ی مهم اینجاست که وقتی دادرس در مورد موضوع دعوا با قوانین چند کشور در ارتباط میباشد اگر قوانین آنها احکامی متفاوت را بیان کنند، تعارض پدید می آید اما چنانچه در موضوعی احکام کشورها یکسان باشد اصل تعارض منتفی است (عمرانی، ۹۵: ۱۳۹۶). در مجموع میتوان گفت کشورها به طور فزاینده ای عضو معاهداتی میشوند که ضوابط حاکم بر صلاحیت قضایی را تعیین می کنند بزرگترین پیشرفت در حقوق بین الملل خصوصی از طریق کنوانسیونهای بینالمللی درباره صلاحیت و شناسایی احکام حاصل شده است. هنگامی که صلاحیت در یک قالب بینالمللی و در غیاب کنوانسیون مورد بررسی قرار گیرد مشکلات متعددی رخ میند این بدان خاطر است که سیستمهای حقوقی مختلف به طرق مختلف درباره صلاحیت صحبت می نمایند و اصول محدودی برای مقایسه وجود داشته و یا اصلاً چنین اصولی وجود ندارد. نقطه ی شروع تجزیه وتحلیل بینالمللی مشکل صلاحیت دسترسی به یک زمینه مشترک است. یکی از زمینه های مشترک که بر اساس آن دادگاههای ملی میتوانند تقبل صلاحیت کنند توافق طرفین است و این تقریباً در تمام کشورها پایه ی محکمی برای صلاحیت میسر میسازد در حال حاضر در خصوص مسائل مربوط به صلاحیت قواعد و تدابیر حل تعارض قوانین یک کشور خاص تعیین خواهد کرد که آیا در یک

دعوی متضمن یک یا چند عنصر خارجی دادگاه آن کشور واجد صلاحیت نسبت به خوانده، منشان دعوی یا موضوع دعوی هست (جلالی و خاکزاد، ۱۳۹۱: ۳۵). در ارتباط با صلاحیت بین المللی دادگاههای ایران هم باید گفت این امر طبق ماده ۱۱ ق.آ.د.م معین شده است. در این ماده صلاحیت بر مبنای تابعیت استوار نیست لذا برخی موارد پیش می آید که حتی اتباع ایران نیز در صلاحیت دادگاههای ایران قرار نمیگیرند (طبق) ظاهر ماده هنگامی که خواهان در ایران اقامتگاه ندارد هرچند برخی بر این نظرند که وقتی سکونت موقت در ایران صلاحیت دادگاههای ایران را در پی دارد به طریق اولی تابعیت که یک رابطه ی عمیقتر میباشد باعتمیشود که اتباع ایران تحت صلاحیت دادگاههای ایران قرار گیرند (اخلاقی، ۱۳۷۳: ۳۲). برای مثال، به موجب اصول ۱۲ و ۱۳ ق.ا.ا که اقلیتهای مذهبی و اتباع بیگانه مقیم کشور را تابع احوال شخصیه خود دانسته است در حال حاضر دادرسی طلاق اتباع افغان در ایران با منبع حقوقی قانون مدنی این کشور انجام میشود البته قابل ذکر است که تفاوت چندانی بین قوانین مدنی دو کشور ایران و افغانستان وجود نداشته و به هر حال جهت رسمیت بخشی به انتخاب قانون حاکم قانون کشور افغانستان برای حل اختلاف بین زوجین انتخاب میشود.

۳- لزوم بررسی تعارض قوانین

قانون ایران تعریفی از اسناد تجاری که برات و سفته نیز از آن جمله میباشد ننموده است ولی در قانون تجارت ایران و قوانین مخصوص برای هر یک از انواع آن موادی تعیین شده است. مهمترین انواع اسناد تجاری عبارت اند از برات سفته چک قبض رسمی، انبار، سهام اوراق قرضه. قانون تجارت ایران در مادهی ۳۰۷ سفته را تعریف کرده اما تعریفی از برات ارائه نداده است.

به طور خلاصه میتوان گفت برات بیشتر برای انتقال وجوه از محلی به محل دیگر و معاملات بازرگانی به کار میرود و سفته برای معاملات استقراری بین تجار. در تمام نظامهای حقوقی مزایایی برای این اسناد قائل شده اند که آنها را از اسناد عادی متمایز ساخته و اشخاص اعتبار بیشتری برای آنها قائل میشوند و قانون گذار برای آن که اسناد تجارتی را از اسناد عادی متمایز کند تشریفاتی برای تنظیم و صدور و آنها پیش بینی نموده است و چنان چه سندی دارای این شرایط نباشد تجارتی تلقی نمیشود (دهقان دهنوی و سلطانی، ۱۳۹۷: ۵۹) با توسعه ی تجارت بین المللی و افزایش معاملاتی که بوسیلهی برات و سفته انجام میشود از مدتها پیش حقوقدانان و نمایندگان دول ذینفع سعی نموده اند مقررات مربوط به برات و سفته را متحدالشکل نمایند (اسکینی، ۱۴۰۳: ۳۹). اصول مربوط به برات و سفته در کشورهای گروه لاتین و کشورهای گروه رومی ژرمنی و کشورهای انگلوساکسون با هم تفاوتهایی دارند و برای تجار مشکل است که در مواردی که براتی از یک کشور به کشور دیگر صادر میشود به قانون مربوط به هر کشور آشنایی داشته باشد (دهقان دهنوی و سلطانی، ۱۳۹۷: ۶۰). کنوانسیونهای بین المللی در اجرا محدود بوده و موارد تعارض عدیده ای باقی گذارده است. اما نباید از نظر دور داشت که در سطح بین المللی دامنهی اجرایی وسیعی دارند این کنوانسیونها نه تنها در روابط کشورهای متعاهد لازم الاجرا هستند بلکه در سایر کشورها که به این کنوانسیونها نپیوسته اند، راه گشا میباشد (دهقان دهنوی و سلطانی، ۱۳۹۷: ۶۱). یکی از این کنوانسیونها کنوانسیون ژنو مصوب ۷ ژوئن ۱۹۳۰ میباشد که امروزه اغلب دول قوانین مدون خود را بر اساس این قانون اصلاح نموده اند. دولت ایران اگرچه به قرارداد قانون متحدالشکل ژنو ملحق نگردیده ولی در طرح اصلاح قانون تجارت ۱۳۵۸، که از طرف دولت تهیه شده است مقررات قانون مذکور جانشین مواد قبلی قانون تجارت گردیده است (طهماسبی دنکوب، ۱۳۹۹: ۱۳). از آنجایی که ایران به قرارداد قانون متحدالشکل ژنو ملحق نشده است با توجه به لزوم تدوین یک قانون کامل در زمینهی برات و سفته و با توجه به این مساله که عدم الحاق ایران میتواند باعث ایجاد تعارضاتی در باب مقررات برات و سفته شود برخی سوالاتی مطرح میشود که نیازمند بررسی ۱ (ساعتچی یزدی ۱۳۹۹: ۵۸). اما استفاده از اسناد تجاری به خصوص سفته و برات از گذشته و امروز وسیله ی

مناسبی برای تحصیل اعتبار میباشد با توجه به شرایط شکلی و ماهوی و مسئولیت و حقوق دارندگان آن، شناخت این حق و حمایت از آن با در نظر گرفتن تعارضاتی که بین قانون تجارت و مقررات متحدالشکل کنوانسیون ژنو وجود دارد برای حمایت بیشتر از حقوق دارندگان این نوع اسناد و رفع هرچه بیشتر تعارضات و نکات مبهم بین قوانین وضع قوانین خاص برای حل این تعارضات بسیار ضرورت دارد (ساعتچی یزدی ۱۳۹۹: ۵۸) مطالعه و بررسی این موضوع و تفسیر قوانین ذیربط و بررسی آن با مقررات ژنو و تعیین وجوه مشترک، تأثیر بسزایی در رفع ابهام در تعارضات بین ایران و مقررات کنوانسیون ژنو و همچنین کاهش عواقب ناشی از آن میتواند داشته باشد (ساورعلیایی، ۱۳۹۹: ۵۷). شخصی را که وجه مندرج در برات را باید پرداخت کند برات گیرنده یا محال علیه میگویند. برات به صرف صدور و امضای صادر کننده برات کامل نیست و تحقق کامل آن منوط به قبولی برات گیر است. برات گیرنده یا محال علیه پس از آن که برات را قبولی نوشت مدیون اصلی آن می گردد (ساورعلیایی، ۱۳۹۹: ۵۸) تعهد برات گیرنده در پرداخت وجه برات پس از قبول یک تعهد یک جانبه و مجرد است. به این معنی که صرف امضاء یا مهر قبول کننده در ورقه، سند برای او ایجاد حق میکند و او دیگر نمی تواند به ایراداتی که مکن است در رابطه حقوقی خود با صادر کننده برات داشته باشد، به زیان دارنده ی با حسن نیت برات استناد نماید (ساور علیایی، ۱۳۹۹: ۵۹) طبق ماده ی ۴ کنوانسیون ژنو قانون حاکم بر آثار تعهدات برات گیر و متعهد سفته، قانون محل پرداخت است. یکی از حقوقدانان ایرانی دکتر اخلاقی اظهار داشته که بند دوم ماده ۳۰۵ ق.ت نیز پذیرای راه حل کنوانسیون ژنو است و باید بین آثار تعهد قبول کننده یا برات گیر و متعهد سفته با آثار تعهد سایر متعهدان تفکیک قایل شد و آثار تعهد برات گیر و متعهد سفته را به موجب قانون محل پرداخت و آثار تعهد سایر تعهدان به موجب قانون کشوری که این تعهدات در قلمرو آن بوجود آمده است، تعیین نمود (اخلاقی ۱۳۷۳: ۱۱) اما به نظر دکتر الماسی این نظر قابل دفاع نبوده و طبق ماده ی فوق الذکر، تعهدات بعد از صدور تابع قانون مملکتی است که تعهد در آنجا به وجود آمده است تفکیکی درباره ی قانون حاکم بر آثار تعهد متعهد سفته و برات گیر با سایر متعهدان اسناد تجاری قایل نشده است. در نتیجه در حقوق ایران باید گفت که تعهدات برات گیر و متعهد سفته تابع قوانین مملکتی است که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است مشروط به این که کشور محل تنظیم سند به موجب قوانین خود یا عهود عمل متقابل نموده و اسناد تنظیم شده در ایران را معتبر بشناسد (الماسی ۱۴۰۲: ۵۶). سوالی که اینجا پیش میآید این است که آیا مسائل مربوط به ارایه قبولی و شرایط آن و غیره میتواند تحت حاکمیت بند ۱ ماده ۴ کنوانسیون باشد؟ با توجه به ماده ۴ کنوانسیون مسائل مربوط به ارایه جهت قبولی و شرایط آن تحت حاکمیت این ماده نمی باشد چرا که ماده مزبور فقط درباره ی آثار قبولی است و راجع به مشکلاتی که قبل از قبولی و امضا برات گیر مطرح میشود بحثی نمی کند اما دکتربین نظریات مختلفی ارائه کرده اند (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۷). عده ای پیشنهاد داده اند که موضوع مشمول قانون محل صدور باشد اما دکتربین جدید گرایش به قبول صلاحیت قانون محل ارائه دارند این صلاحیت به طور کلی بر مبنای دلایل قاعده «تنظیم اسناد مطابق قانون محل تنظیم» توجیه شده است. یکی از حقوقدانان اظهار میدارد که مستفاد از قسمت اخیر ماده ۸ کنوانسیون ژنو همین قاعده استخراج میگردد» الماسی ۱۴۰۲: ۴۵) ماده ی ۸ مقرر میدارد که ... شکل سایر اقدامات لازمه اعمال حق و حفظ آن در مورد برات و سفته به موجب قوانین کشوری حل و فصل خواهد شد که وخواست نامه یا عمل مورد نظر باید در قلمرو آن کشور انجام شود». در مورد قانون حاکم بر مسائل مربوط به امکان قبولی جزئی یا عدم امکان آن ماده ی ۷ کنوانسیون ژنو مقرر میدارد که: این موضوع که آیا قبولی میتواند منحصر به یک قسمت از وجه باشد یا این که دارنده ملزم به قبولی پرداخت جزئی از مبلغ است توسط قانون کشور محل پرداخت تعیین می شود. همین قاعده بر پرداخت سفته نیز حاکمیت دارد». لذا طبق مقررات ژنو قبولی جزئی تابع قانون محل پرداخت است. اولین سوالی که در این جا پیش میآید این است که آیا برات گیر حق مشروط نمودن یا تغییر تاریخ سررسید و محل پرداخت را دارد یا خیر و آیا مشمول ماده ۷ کنوانسیون ژنو میشود یا خیر؟ یکی از حقوقدانان اظهار میدارد این راه حل حکومت قانون محل پرداخت ظاهراً به کلیه ی تغییراتی که ممکن است توسط برات گیر در مورد محتوای اصلی برات به عمل آید نیز

تسری یافته است.» (الماسی، ۱۴۰۲: ۴۱) یکی دیگر از حقوقدانان نیز مینویسد که این که برات گیر حق مشروط نمودن یا تغییر تاریخ سررسید و محل پرداخت را دارد یا خیر و امکان هرگونه تغییر احتمالی در سند توسط وی، تابع حقوق کشور محل پرداخت خواهد بود. اسکینی، ۱۴۰۳: ۷۵) دومین مساله که در اینجا مطرح میشود این است که آثار تعهد قبول کننده نسبی یا جزئی تحت حاکمیت چه قانونی قرار میگیرد و آیا میتوان آن را مشمول ماده ۷ کنوانسیون ژنو دانست؟ همان طور که همگان توافق دارند ماده ۷ کنوانسیون ژنو منحصرأ ناظر به این مساله است که: «قبولی می تواند محدود به جزئی از مبلغ برات باشد بنابراین آثار قبولی بخشی از مبلغ برات در قبالمتعهدان برات طبق بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون مزبور مشمول قانون محل انجام تعهد است.» اما در مبحث قبولی و تعهد متعهدات برات و سفته موضوع قبولی شخص ثالث نیز مطرح میشود و سوالی که در پی آن مطرح میشود آن است که شرایط و آثار قبولی شخص ثالث تابع قانون محل دخالت شخص ثالث است. این حقوقدان بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون را بر این باور است که شرایط و آثار قبولی شخص ثالث تابع قانون محل دخالت شخص ثالث است. این حقوقدان بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون را در تأیید نظر خود میآورد که مقرر می دارد ... آثاری که امضای دیگر متعهدان برات یا سفته مؤد آن است مطابق قانون کشوری که در سرزمین آن امضاهای مزبور داده شده است تعیین میشود (الماسی، ۱۴۰۲: ۴۵). در حقوق ایران باید با توجه به ماده ی ۳۰۵ قانون تجارت آثار تعهدات شخص ثالث قبول کننده را تابع قانون محل تعهد شخص ثالث دانست.

۴- تعیین قانون حاکم بر تعهدات صادرکننده

صادر کننده برات با صدور برات اگر چه شخصی را به عنوان برات گیر تعیین می کند اما در واقع خود را نیز متعهد پرداخت وجه آن می کند. برات را صادر کننده برات صادر و ایجاد میکند، پس اگر وجه برات در سررسید توسط برات گیر پرداخت نشود و یا اصولاً برات گیر برات را قبول نکند، صادر کننده برات مسؤول تادیه وجه برات به دارنده است. آثار تعهد صادرکننده برات بر اساس بند ۲ ماده ی ۴ از قسمت دوم ک.ب.س تابع قانون محل ایجاد آن تعهد میباشد. این قانون تعیین میکند که آیا محیل ضامن تحصیل قبولی و پرداخت سند است یا خیر یا این که چه ایراداتی میتواند بر ضد دارنده برات داشته باشد یا چه اختیاراتی در مراجعه به متعهدان دارد؟ یا به عبارت دیگر رژیم حاکم بر حق مراجعه چگونه خواهد بود؟ در حقوق ایران با توجه به قسمت اول ماده ی ۳۰۵ قانون تجارت آثار تعهدات صادرکننده ی برات در مسایلی که پیش میآید مثل این که آیا صادر کننده ی برات ضامن قبولی و پرداخت است یا خیر؟ و چه ایراداتی میتواند بر ضد دارنده برات داشته باشد؟ یا چه اختیاراتی در مراجعه به متعهدان دارد؟ تابع قانون محل وقوع تعهد است. اما ممکن که این سوال مطرح شود که آیا شرط صحت و آثار شرط اختیاری مندرج در سند (شرط عدم مسئولیت شرط غیر قابل ظهنویس بدون تضمین و شرط بدون (قبولی تحت حاکمیت قانون محل وقوع تعهد قرار می گیرد یا خیر. به نظر میرسد که ماده ی ۴ کنوانسیون ژنو که درباره ی قانون حاکم بحث میکند فقط درباره ی آثار تعهدات صادر کننده برات میباشد نه شرط صحت. آن لذا یکی از حقوقدانان گفته اند که شرایط اختیاری مندرج در برات از قبیل بدون تضمین»، «غیرقابل ظهنویسی» و «بدون قبولی» و امثال آن باید منطقاً به عنوان شرایط قصد و رضا تلقی شود و در نتیجه مشمول قانون حاکمیت اراده باشد. این ایده در صورتی که به حقوق اشخاص ثالث لطمه ای وارد نشود با توجه به اصل حاکمیت اراده در چها چوب شرایط اختیاری و غیر مخالف با مقررات، امری ذکر شرایطی مثل شرایط عدم مسئولیت و «غیر قابل ظهنویسی» و «بدون تضمین و امثال آن بین متعده و متعهد معتبر باشد، درست به نظر میرسد (الفی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۰) در حقوق ایران درباره ی شرایط اختیاری، سند قانون حاکم بر اعتبار سند تعیین میکند که شرایط اختیاری اسناد تجاری کدام است. و چه تاثیری بر آن می گذارد.

۵- تعیین قانون حاکم بر تعهدات ظهرنویس اسناد تجاری

حقوق ناشی از اسناد تجاری مانند همهی حقوق مالی قابل نقل و انتقال میباشد. ولی امر انتقال در اسناد تجاری شیوه خاص خود را دارد و آن همان طریق ظهرنویسی است و معمولاً با نوشتن عباراتی در ظهر سند به عمل می آید. در حقوق بین الملل خصوصی از قبل از تصویب کنوانسیون ژنو قانون حاکم بر آثار تعهدات ظهرنویس را، قانون محل ظهرنویسی میدانستند بعد از تصویب کنوانسیون ژنو قانون گذار مربوطه در بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون مزبور این قاعده ی رایج بین الملل خصوصی را پذیرفته است. طبق این قاعده، این قانون قانون محل ظهرنویسی حدود و ثغور آثار تعهدات، ظهرنویس ایرادات قابل طرح در مقابل دعوی مطرح شده موارد عدم مسئولیت و نحوه ی انتقال حقوق مندرج در سند را تعیین میکند و خلاصه این قانون است که ارزیابی منظم بودن سلسله ظهرنویسیها و مشروع بودن امتیازات آخرین دارنده را میسر می سازد. در حقوق ایران نیز طبق ماده ۳۰۵ ق.ت. آثار تعهد ظهرنویس تابع قانون محل وقوع تعهد یا همان ظهرنویسی میباشد. سوالی که ممکن است در این مبحث به وجود آید این است که حال که پذیرفته شده که طبق بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون ژنو و ماده ۳۰۵ قانون تجارت ایران قانون محل انجام ظهرنویسی حاکم بر آثار و تعهدات ظهرنویسان میباشد حال اگر محل امضا با محل مقید در برات مختلف باشد، قانون حاکم براساس کدام یک تعیین میگردد. یکی از حقوقدانان معتقد است که اگر محل امضاء با محل مقید در برات اختلاف داشته باشد، وفق قاعده ماده ۴ مقررات، ژنو محل امضاء تعیین کننده ی قانون قابل اجرا خواهد بود اخلاقی، ۱۵، ۱۳۶۹ در صورتی که فرد ثابت کند که محل امضاء و انجام ظهرنویسی با محل مقید در سند متفاوت است، قانون محل انجام ظهرنویسی حاکم میباشد هرچند دادگاه در ابتدا به ظاهر سند توجه نموده و بار اثبات این مدعا با مدعی است.

۶- تعیین قانون حاکم بر آثار تعهدات ضامنین

فقدان تعریف خاص درباره ی ضمانت چه در قوانین داخلی و چه در مقررات بین المللی سبب گردیده حقوقدانان تعاریف گوناگونی از ضمانت ارائه دهند. دکتر ستوده تهرانی عقیده دارد ضمانت در برات عبارت است از تضمینی که شخص میدهد تا وجه برات در سررسید پرداخت شود (ستوده تهرانی، ۱۴۰۰: ۶۳) دکتر اسکینی تعریف جامع تری را ارائه میدهد به عقیده ی ایشان ضمانت «عبارت است از تعهد شخص ثالثی به این که یک یا چند نفر از مسولان برات برات، دهنده برات گیر، ظهرنویس در سررسید وجه برات را پرداخت خواهند کرد و به شخصی که ضامن از او ضمانت کرده است مضمون عنه می گویند.» (اسکینی، ۱۴۰۳: ۵۹). آثار ضمانت در رابطه با ضامن و دارنده ی سند در حقوق تجارت ایران به موجب قسمت اخیر ماده ۲۴۹ قانون تجارت ضامن به طور تضامنی مسؤول است، بنابراین اگر در یک سند چند نفر ضامن وجود داشته باشند تمام ضامن‌ها در برابر دارنده سند به طور تضامنی مسؤول هستند. آثار ضمانت در رابطه با سایر مسؤولین از آن جا که ضامن پس از پرداخت مبلغ برات از نظر حقوق و وظایف جانشین مضمون عنه خود شده است میتواند علاوه بر رجوع به مضمون عنه به برات دهنده، صادر کننده برات و ظهرنویسها تا قبل مضمون عنه و حتی ضامنهای مشارالیه هم رجوع نماید. سوالی که مطرح میشود این میباشد که آثار تعهدات ناشی از ضمانت در اسناد تجاری بین المللی مطابق کدام قانون تعیین میشود؟ درباره ی قانون قابل اعمال بر تعهدات ضامنین دو دیدگاه از گذشته وجود داشته است در دیدگاه اول ضامن یک حالت تأمینی خاص حقوق براتی تلقی میگردد. بدینسان مبادرت به ایجاد وجه تمایزی به این ترتیب میشود تعهد فرد ضامن به عنوان یک تعهد براتی، مطابق بند ۲ ماده ی ۴ کنوانسیون تابع قانون مناسب خود و به عنوان یک تعهد تبعی تابع قانون طلب مورد ضمان، خواهد بود. دیدگاه دوم، به جهت ابهاماتی که از دیدگاه اول از جهت تفکیک بین دو تعهد حاصل میشود، آثار تعهد ضامن را به عنوان یک تعهد براتی مستقل تابع قانون مناسب خود میدانند. از نظر این دسته ضمانت دارای وجود مناسب به

خود میباشد که هرگز بر صحت تعهد مورد ضمان نمیکند. به طور کلی ضمانت همانند هر تعهد براتی دیگر تابع قانون محلی است که در آنجا به عمل آمده است. علمای حقوق و همچنین معاهدات بین المللی تا سال ۱۹۳۰ درباره ی قانون حاکم بر تعهدات ضامنین قائل به اعمال قانون حاکم بر تعهدات شخص مضمون عنه بودند. کنوانسیون ژنو که در سال ۱۹۳۰ به تصویب رسید عملاً با وضع ماده ۴ قرارداد دوم، دیدگاه دوم را که در بالا ذکر گردید پذیرفته است طبق این ماده که مقرر میدارد. آثاری که امضای دیگر متعهدان برات یا سفته مولد آن است مطابق قانون کشوری که در سرزمین آن امضاهای مزبور داده شده است، تعیین می.شود» قانون محل ضمانت است که تعهدات ضامن و حدود و ثغور ضمانت را معلوم مینماید (اسکینی، ۱۴۰۳: ۵۹). در حقوق ایران نیز قانونگذار با وضع ماده ۳۰۵ قانون تجارت این قاعده قدیمی را پذیرفته است. آثار ضمانت در اسناد تجاری حسب قاعده ی کلی تابع قانون محلی است که ضمانت در آنجا به عمل آمده است که مورد تایید کنوانسیون ژنو و حقوق ایران نیز قرار گرفته است.

۷- آثار حقوقی نسبت به تابعیت ایرانی و غیر ایرانی

در این مبحث در دو بخش آثار حقوقی نسبت به تابعیت ایرانی و غیر ایرانی مورد بررسی قرار میگیرد .

۷-۱- آثار حقوقی نسبت به تابعیت ایرانی

به فرضی که چک دارای تابعیت بانک ایرانی توسط تبعه ایران در داخل کشور صادر شود، مقررات شکلی و ماهوی آن کاملاً تحت قوانین ایران تعیین میگردد. اگر محل صدور چک خارج از کشور بوده و یا به قراردادی مرتبط باشد که در خارج از کشور منعقد میگردد تابع مقررات کشور محل صدور است مگر آنکه طرفین قانون دیگری برای آن تعیین کرده باشند. اگر تعهد به واسطه صدور چک و یا قرارداد برای تبعه ایرانی تعیین شده باشد قانون محل اجرای تعهد در مورد آن تعهد صادق است. ظهنویسی و یا انتقال چک در هر کشوری انجام شده، باشد از این حیث تابع مقررات کشور محل اعمال است. البته این شرایط در صورتی است که طرفین نسبت به تعیین قانون حاکم سکوت کرده باشند اگر تمامی این اعمال در داخل ایران انجام شود اتباع ایرانی در صورت بروز مشکل حقوقی مشکل خاصی در پیگیری آن ندارند و بنا به قانون کشور خود که از آن مطلع اند نسبت به حضور در دادگستری اقدام خواهند کرد اگر هر یک از اعمال در خارج از کشور انجام شود، حتی به فرض طرح دعوی در دادگاههای ایران میبایست مطابق قانون محل اقدام دادرسی صورت پذیرد که عملی بس مشکل تلقی میشود (اخلاقی، ۱۳۷۳: ۱۵).

۷-۲- آثار حقوقی نسبت به تابعیت غیرایرانی

در صورتی که چک دارای تابعیت خارجی در داخل ایران صادر شده باشد تحت قوانین شکلی و ماهوی ایران قرار دارد اگر صدور چک خارجی به واسطه قراردادی باشد که در ایران منعقد شده باشد، قرارداد و اصل تعهدات چک تابع قوانین ایران خواهند بود ظهنویسی و انتقال چک خارجی در ایران نیز تابع قوانین ایران بوده و اگر به واسطه قرارداد و یا صدور چک تعهدی برای هر فرد ایرانی و غیرایرانی در داخل ایران ایجاد شود این تعهدات تابع مقررات ایران است (اخلاقی ۱۳۷۳: ۱۹). تحت این شرایط اگر دادرسی در دادگاههای ایران انجام شود منابع حقوقی داخلی کاملاً بر آن حاکمیت دارد. اتباع خارجه نیز ملزم به تبعیت از قوانین ایران میباشند اگر ضمن قرارداد تعیین قانون حاکم انجام شده باشد، وضعیت تفاوت داشته و تابع مقررات محل توافق است.

۸- نتیجه گیری

با توجه به پژوهش میتوان بیان داشت اگر اعمال حقوقی نظیر ظهرنویسی و ضمانت چک خارجه که بر عهده بانک خارجی میباشد در داخل ایران انجام شده باشد به موجب ماده ۹۶۹ ق.م قانون حاکم بر آن قانون ایران است اگر محل اقدام تعهد که در طی ظهرنویسی و ایجاد ضمانت به آن اشاره شده در داخل هر کشوری باشد، از دیدگاه نظام حقوقی ایران قانون آن کشور بر آن حاکم خواهد بود. اگر اقدامات تأمینی در خصوص دارنده چک در داخل ایران میبایست انجام شود، به موجب قاعده مذکور، قانون ایران بر این موضوع حاکمیت دارد طبیعتاً در مورد اقدامات حقوقی در داخل کشور، قانون داخل میبایست حکم فرما باشد. لذا اقدامات تأمینی که به واسطه اسناد تجاری غیرایرانی در داخل ایران ضروری است مطابق قوانین ایران اجرا میگردد مواد ۹۶۲ و ۹۶۸ ق.م در مورد اقامت ذی نفعان چک مطالبی بیان داشته است. طبیعتاً اقدام حقوقی علیه افرادی که مقیم ایران باشند میبایست از داخل ایران صورت گرفته و لذا منابع حقوقی ایران در مورد آنها کارایی دارند. اما اگر تعهدات این افراد در خارج از ایران قابلیت اجرا داشته و یا به موجب قرارداد فی مابین این موضوع تصریح شده باشد، قانون محل ایجاد تعهد ملاک عمل خواهد بود قراردادهای نگاشته شده و چک صادره نیز از نظر مقررات شکلی و ماهوی تابع محل انعقاد قرارداد است مگر آنکه طرفین قانون دیگری در این مورد تعیین کنند به صورت کلی در مورد قواعد حل تعارض ایران در خصوص چک میتوان بیان داشت که قاعده قانون محل صدور تعهد و ظهرنویسی در حل تعارض قوانین چک ایران کارایی دارد.

References

1. Akhlaghi, B (1994), Commercial Law Notes (3), Tehran: Publications of the Faculty of Law and Political Science, University of Tehran. **[In Persian]**
2. Eskini (2024), Commercial Law: Bills of Exchange, Promissory Notes, Warehouse Receipts, Bearer Instruments, and Checks, Tehran: Mizan Publications. **[In Persian]**
3. Alfi, B ; Bashkugh, Mozaffar; Lotfi, Doodaran A (2021), A Comparative Analysis of the Origins of Limiting Clauses and Waivers of Liability in Commercial Documents, Strategic Management Studies, No. 50. **[In Persian]**
4. Almasi, Najad A (2023), Conflict of Laws, Tehran: University Publishing. **[In Persian]**
5. Poron, B (2016), Legal Analysis of Checks in Commercial Law, Tehran: Gavan Yar Publications. **[In Persian]**
6. Jalali, M ; Khakzad, H (2012), Globalization of Commercial Law and Its Impact on Criminal Responsibility Arising from Checks in the Iranian Legal System, Comparative Legal Studies, 3(2). **[In Persian]**
7. Hosseinzadeh, H (2015), Commercial Documents Law, Vol. 1, Tehran: Majd Publications. **[In Persian]**
8. Dehghan, Dehnavoy N ; Soltani, M (2018), The Law of Check Issuance, Vol. 1, Tehran: Gavan Yar. **[In Persian]**
9. Saatchi, Yazdi H (2020), The Law of Check Issuance, Tehran: Dadragh Publications. **[In Persian]**
10. Savor Alayee, A (2020), A Complete Guide to Checks, Vol. 1, Tehran: Nazari Publications. **[In Persian]**
11. Sotoudeh, Tehrani H (2021), Commercial Law, Vol. 3, Tehran: Dadgostar Publications. **[In Persian]**

12. Soltani, B ; Dobash, A ; Aynehbandi, S ; Jafari, M (2018), Simple Language Legal Claims for Checks and Promissory Notes, Vol. 1, Tehran: Farzanegan University. **[In Persian]**
13. Tahmasbi Yasaouli, Z ; Dankoob, A (2020), The Transferability of Commercial Documents (Bills of Exchange and Promissory Notes), Comparative Legal Research, Justice and Equity, No. 10. **[In Persian]**
14. Omrani, H (2017), A Study on Guarantees in Commercial Documents, Vol. 1, Tehran: Gavan Yar. **[In Persian]**
- 15.